

Nazwy gwarowe z niektórych wiosek Zamojszczyzny

cz. II

zebrała i opracowała Regina Smoter Grzeszkiewicz

Zamiast wstępu

Podane w niniejszej publikacji nazwy gwarowe stanowią kontynuację wydanej w roku 2010 części I. Tych kilkadziesiąt słów udało mi się zebrać podczas rozmów z mieszkańcami głównie gminy Radecznica, ale nie tylko. Przygotowując wspomnienia Sebastiana Mirka z Bukowiny do publikacji na stronie internetowej miałam możliwość wyłuskać z jego wypowiedzi także kilka słów z okolic Tarnobrodu, w Lipowcu rozmawiałam z najstarszymi mieszkańcami, m. in. Feliksą z Kurów Czajkową. Najstarsi mieszkańcy wiosek Zamojszczyzny powoli odchodzą od nas, myślę, że podane przez nich nazwy, czasem dziwnie lub śmiesznie dla nas brzmiące stanowią nasze kulturalne dobro społeczne i warto je zachować dla potomnych.

Regina Smoter Grzeszkiewicz

Bukowina (gm. Biszczka, pow. Biłgoraj)

podał Sebastian Mirek

nazwa gwarowa	znaczenie	w jakiej miejscowości ta nazwa także występuje
najsampierw	na początku	
gadać	mówić	Czarnystok (gm. Radecznicza, pow. zamojski)
przedać	sprzedać	
byli za	chcieli	
był w tym	był w tej grupie	
przytem	oprócz	
żeśmy	że robiliśmy coś...	
to samo mieli	tak samo ich traktowano	
papiery	dokumenty	
dostał kilka pałków	uderzono go kilka razy pałką	
chłopy	chłopi	
pany	panowie	
inny	jeden	
nie spomnieć	nie wspominać	

Czarnystok (gm. Radecznicza, pow. zamojski)

nazwy gwarowe ze wsi Czarnystok prezentowany były w I części publikacji, podane poniżej stanowią ich uzupełnienie – podała Marianna Smoter

nazwa gwarowa	znaczenie	w jakiej miejscowości ta nazwa także występuje
bedzie	będzie	
włazie	zmieści się	
wielga	duża	
zbebeszyć	zrujnować	
łachmanić	bałaganić	
na podorędziu	pod ręką	
kum	chrzestny	
niewiastka	synowa	
reczka	gryka	
zasieki	drewniane skrzynie na zboże	
kabat	kurtka	
krupy	kasza jęczmienna	
cyganić	kłamać	

kusaki	ostatnie dni Karnawału	
podwinąć głowę	położyć się spać	
najdka, zdybaniec	nieślubne dziecko	
chodzić po połazie	kolędować	
zwalany	brudny	
ląc	położyć się	
kiedy indzi	innym razem	
lepi	lepiej	
parka	zupa owocowa z czarnych jagód, czereśni, wiśni	Komodzianka
Gody	Święta Bożego Narodzenia	Komodzianka
przedgodzie	Okres poprzedzający Święta Bożego narodzenia	Komodzianka
poliwka	kompot z suszonych owoców (jabłka, gruszki)	Komodzianka
pośnik	wieczerza wigilijna	
kiprawy	zaspany	
smaga	kara za złe czyny	
dziustwo	paskudztwo	
na burg	na kredyt (kupić coś)	
zwijać się	spieszyć	

Gaj Gruszczański (gm. Radecznicza, pow. zamojski)

podały Katarzyna z Pastuszków Sobczakowa i Janina z Krukowskich Gąsior; dla gajowskiej gwary charakterystyczne są końcówki wyrazów na "o", zamiast na "ą", wymowa "e" zamiast "ę"

nazwa gwarowa	znaczenie
lepi	lepiej
dohtor	doktor, lekarz
dobytek	inwentarz (krowy, konie, świnie)
Czajczyno	córka Czajki, albo kobieta wydana za męża za Czajkę
Pieczniaczka	kobieta wydana za Pieczniaka
krzesny	chrzestny
Koźluczka	żona Koźluka
remizja	remiza strażacka
śpital	szpital
ucik	uciekł
cy	czy
naraić	namówić na coś, do zrobienia czegoś
nimiół	nie miał
przyjma	adoptowana dziewczynka

dwoch	dwóch
poszeł	poszedł
piróg	pieczywo z pszennej mąki
Oleszka	od nazwiska Olech
prowadyż	przewodnik
jakśmy	gdy żeśmy
piokło	przypiekało, przygrzewało [słońce]
żeśmy churumą	wszyscy na raz
podyszeł	podszedł
już żeśmy	już jesteśmy
ślachetna	szlachetna
kaczyńce	kaczeńce
twoja połowa	mąż lub żona
sąmsiadka	sasiadka
spominać	wspominać
deregował	dyrygował
żro sie	kłóć się między sobą
przeklon	przekleństwo
synaczek	syneczek
lylyja	lilia
idziem	idziemy
do cie	do ciebie
ocalenieje	ocaleje
przyina	przyjęła
woło	woła
zawołać Józwa	zawołać Józefa
se	sobie
wzioł	wziął
so śmy	jesteśmy

Goraj (pow. biłgorajski)

Nazwy gwarowe z Goraja przekazał Bolesław Misa, co zwraca uwagę w wypowiedziach gorajaków to używanie formy żeńskiej (trzecia osoba liczby pojedynczej) na określenie czynności wykonywanych przez mężczyzn: poszły (zamiast poszli), zrobiły (zamiast zrobili), tak samo mówi się na Trzęsinach (wieś w gminie Radecznica, pow. zamojski)

nazwa gwarowa	znaczenie	w jakiej miejscowości ta nazwa także występuje
pomarła	zmarła	Lipowiec gm. Teresopol
umarta	już nieżywa	
jo	ja	
musioleś	musiałeś	

musiołem	musiałem	
ukradeś	ukradłeś	
wiedziół	wiedział	
poliły	palili	
cie	cię	
zabiliy	zabili	
przyszły	przyszli	
ucigeś	uciekłeś	
przyszed	przyszedł	
dwoje krów	dwie krowy	
het	hen	Czarnystok
wyrapić	wytrzeszczyć [oczy]	
zaroz	natychmiast	
kobita	kobieta	
nie ruszyły	nie zaczepiali	

Gorajec (gm. Radecznica, pow. zamojski)

relacja anonimowa

nazwa gwarowa	znaczenie	w jakiej miejscowości ta nazwa także występuje
wielgie lata	dawno temu	
tyż	też	
tato pamiętali	tato pamiętał	

Komodzianka (gm. Frampol, pow. biłgorajski)

podała Agnieszka Kot, mieszkanka Komodzianki, urodzona w 1915 roku

nazwa gwarowa	znaczenie
wyroślim na większe	dorośliśmy
grajki na skrzypki	grający na skrzypkach
Futymy takie były	była rodzina Futymów
ony bedo grać	oni będą grać
bo bedo	bo będą
Rygina	Regina
tera	teraz
bidno	biedna
żenienie	wychodzenie za mąż
wzieno	wzięło się
jargotał	potrząsał grzechotką
nasz	tak w Komodziance kobiety mówią o swoim mężu

inaksze	inne
słuszny	uczciwy, rzetelny
chto	kto
pamiętom	pamiętam
poddziwczce	podlotek
śmy nie mieli	nie mieliśmy
wzion	wziął
naskwarzyć	stopić na tłuszcz i skwarki
siostrów	sióstr
nie wychlubiała	nie wylała się
były	forma żeńska stosowana na określenie mężczyzn, podobnie: mówiły, zamiast mówili, zrobiły....
guślarz	znachor
jo	ja
ślepo	ślepa
ony	oni (mężczyźni)
szlejki	uprząż dla konia
kiej	gdzie
se	sobie
takeśmy	tak żeśmy
ich	ją, tak się mówi o starszych osobach
byli	była, tak również mówi się w odniesieniu do starszych osób
ino	tylko
wzieno	wzięto
lico	lejce
przydanki	cztery małżeństwa zapraszane przez pannę młodą na wesele, po uroczystościach zajmowali się przewiezieniem posagu panny młodej do domu przyszłego męża
jagły	ziarna prosa
zaczeno	zaczęto
wzieno	wzięto
świń śmy nie mieli	nie mieliśmy świń
chliwek	chlewek
pożeniły się	powychodziły za mąż

podała Stefania Krukowska urodzona w 1939 roku w Komodziance, obecnie mieszka na Zaburzu

nazwa gwarowa	znaczenie
przycupione	przyczepione, przyklejone
dumi	dymi
skrzyp	skrzywienie
zapierać	zmykać

wrótnia	brama do stodoły
swat	ojciec pana młodego lub panny młodej
zdrożyło się	przeciągnęło się w czasie, długo trwało
dzień na obróceniu	dzień jeszcze jesienny, ale już z oznakami zimowego, przez to krótszy
skrzypice	skrzypce
chybki	gibki, zgrabny
kosa	warkocz
parcionka	płaszcz z grubego, lnianego płótna
portki	spodnie
dziewka	dziewczyna
zmowiny	zaręczyny
góra	strych
bachor	dziecko
ojciec są	ojciec jest
iść w żołdaty	być powołanym do wojska
uczyć drukowanego	uczyć czytać drukowany tekst
trześnie	czereśnie
wygon	pastwisko, z którego ma prawo korzystać każdy mieszkaniec wsi
glinnik	wzgórze, góra zbudowana z gliny
zagnanie	obora
barchanka	spódnica
czepiczek	czepek, element stroju panny młodej
reczczany	gryczany
słomiaki	warkocze wyplecione ze słomy, które wkładano do butów
plowy	plewy
kuleszczysko	pozostałości po zabudowaniach,
usłonie	polana osłonięta z lasem
parka	zupa owocowa
czernice	czarne jagody
nima	nie ma
Gody	Święta Bożego Narodzenia
przedgodzie	okres przed Bożym Narodzeniem
kila	kilka
reczka	gryka
poliwka	kompot gotowany z suszonych owoców (jabłka, gruszki)
urodliwe	urodziwe [dziewczęta]
zagata	liście, ściółka, którymi ocieplano ściany domów
furgały	furkotały,
pośnik	wieczerza wigilijna
belk	belek

ździobła	źdźbła
wilija	wigilia
łupcie	gołąbki
uweselić	rozweselić
poliwka	kompot z suszonych owoców
pojedzeni	najedzeni
zawiejne dni	dni, kiedy bez przerwy sypie śnieg
uprażyć	ugotować
słoducha	żurek, barszcz (?) gotowany z kilku rodzajów mąki (pszenna, żytnia, gryczana)
krupy	Kasze (gryczana, jęczmienna, jaglana)
banaszki	blaszane pojemniki na wodę
święcone	pokarm przeznaczony na poświęcenie w Wielką Sobotę
kszyna	makaron gotowany na mleku
zdziabywać	zruszać motyką grządki
lepiechy	szuwary
zadzielić	podzielić się z kimś
hanysek	dziko rosnący kminek
czemha	garść lnu przeznaczona do czesania
czemhany	czesany
bojowisko	centralne miejsce w stodole, inaczej klepisko
swak	tak zwracano się do sąsiadów, znajomych
jącznica	
szparagus	asparagus
szalinówka	kolorowa chusteczka z frędzlami
krzesny	chrzestny
macina	nacina (łodygi ziemniaków)
scheda	znaczna ilość ziemi uprawnej
zajdy	przewiązana przez plecy płachta
galancie	pięknie
smentarz	cmentarz
urodliwe	urodziwe (o kobietach)
opacz	zбочe
omalować	pomalować
furgać	kręcić się, furkotać
ździobła	źdźbła
łupcie	gołąbki
uweselić	rozweselić
arbata	herbata
mliko	mleko
szczypiura	szypiora
zarówniać	zapełniać

poddach	strych nad zabudowaniami gospodarczymi
janiół	aniół
bandel	kołyska zrobiona z płachty przewieszanej przez drąg zamocowany na dwóch rosnących obok drzewach
dryga	galareta
chrześni	chrzestni
szalinowka	kolorowa chusteczka najczęściej z frędzlami
bolak	wrzód
jącznica	kaszanka

w Komodziance występowały (występują?) także ciekawe nazwy gwarowe odnośnie spraw kulinarnych, oto niektóre z nich podane przez Stefanię Krukowską

nazwa gwarowa	co oznacza
poliwka	kompot gotowany z suszonych owoców (jabłka, gruszki, śliwki węgierki, czereśnie)
kuchy	ciasto drożdżowe z jajkami i masłem posypane z wierzchu kruszonką, często to ciasto nadziewano serem
łupcie	gołąbki
kulasza	potrawa ziemniaczana z dodatkiem mąki
szacówka	soczewica
gałki	pączki
bober	bób
słoducha	rodzaj żurku lub barszczu przygotowany i gotowany z kilku rodzajów mąki (pszenna, żytnia, gryczana).
liść bobkowy	liść laurowy
łokszyna	makaron domowej roboty gotowany na mleku

Łatyczyn (gmina Radecznicza)

Podają Maria Woźnica , Aniela Pecyna, Waleria Koziół

nazwa gwarowa	znaczenie	w jakiej miejscowości jeszcze występuje
nie jestem tutaj urodliwa	nie urodziłam się tutaj	
przyjma	adoptowane dziecko	Czarnystok
w lejsie	w lesie	Czarnystok
nicht	nikt	Czarnystok
śmy	my żeśmy [zrobili...]	
dochtór	doktor	
nieboszka	zmarła	Czarnystok
nasze	rodzice	
mieć chody	mieć znajomości	
se	sobie	

ino	tylko	
mni	mniej	
jakżem	gdy	
gieto	getto	
ony	one	
więcy	więcej	
chodzioł	chodził	
dowi	dowie się	
ni mo	nie ma	

Lipowiec (gm. Tereszpol (pow. biłgorajski)

Wyrażenia podane przez Jana Borsuka, Feliksę z Kurów Czajkową, Annę z Koziarów Szeptuch. W Lipowcu, (podobnie jak w innych miejscowościach) tworzy się lokalne nazwy od nazwisk – i tak od nazwiska Zybala jedną z kobiet nazywają sąsiedzi Zybalka

nazwa gwarowa	znaczenie	w jakiej miejscowości ta nazwa także występuje
jeno	tylko	
pamiętom	pamiętam	
samam	sama	
ni	nie	
tamuj	tam	Czarnystok
chto	kto	
patrzolem	patrzyłem, przyglądałem się	
wolał bymem	wolał bym	
sąsiada	sąsiadka	
tagem słyzał	tak słyzałem	
trocha	trochę	
wsiego	wszystkiego	
wsio	wszystko	
so	są	
nicht	nikt	
tylo	tyle	
stawio	stawia (w sensie buduje dom)	
oba	obydwaj	
śmy klęczeli	klęczeliśmy	
kroka nie stąpić	nie postąpić kroku	
tamem	tam	
wzionem	wziąłem	
jużeśmy	już	
jageśmy	jak żeśmy	
poprzód	wcześniej	

dozarabiać	dorobić (kilka złotych)	
pośnik	wieczera wigilijna	
hołubcie	gołąbki z kaszą jaglaną	Czarnystok
tośmy	to żeśmy...	
anim gdzie chodziła	nigdzie nie chodziłam	
dziewka	dziewczyna	
wyszół	wyszedł	
paroch	kilku (np. kilku kolegów)	
mom	mam	
lubiąłem	lubiłem	
jagem	jak	
se	sobie	
mlyko	mleko	
dziewczochy	dziewczyny	
chet	hen, daleko	
dali	dalej	
tera	teraz	
burakim woził	woziłem buraki	
remizja	remiza strażacka	
nigdziem	nigdzie, donikąd	
paliczka	laska	
trza	trzeba	
wom	wam	
zdzielać	podzielić się czymś	
takie ludzie	tacy ludzie	
tyż	też	
pomar	zmarł	
pomarla	zmarła	
pomierał	umierał	
dziżem	dzisiaj	
se spomnę	przypomnę sobie	
bez	przez	
dzie	gdzie	
wiezo	wiozą	
cy	czy	
upadem	upadłem	
Wielganoc	Wielkanoc	
jeszczem	jeszcze	
ji	jej	
człowiek innego spaczenia	człowiek innych poglądów, zapatrywań	
uczoł	pracował jako nauczyciel	
drzewiana	drewniana	

tera je	teraz jest	
---------	------------	--

Trzęsiny (gm. Radecznica, pow. zamojski)

nazwy gwarowe podały Janina z Ducherów "Jasinowa" Sitarz (pochodząca z Czarnegostoku, od 1940 roku zamieszkała w Trzęsinach, ur. w 1920 roku) i Leokadia z Pawłasów Galant. W Trzęsinach, podobnie jak w Czarnymstoku używa się specyficznych nazw na określenie nazwisk kobiet zamężnych, czy imion:

Karczmarzyczka to Karczmarzykowa
 Margolka - Margolowa
 Ducherka - Ducherowa
 Pawlaska - Pawłasowa
 Sitarka - Sitarzowa
 Hylina - Helena

nazwa gwarowa	znaczenie	w jakiej miejscowości jeszcze występuje
bedzie	będzie	
zdybać	znaleźć	Czarnystok
plotły ludzie	ludzie opowiadali	
załaz	zarósł	
chtoś	ktoś	
latały	biegali	
sąsiada	sąsiadka	
były(forma żeńska stosowana w odniesieniu do mężczyzn; podobnie mówiły, zrobiły, poszły...)	byli	
ojcowie	rodzice	Czarnystok
Jewka	Ewa	Czarnystok
jeno	tylko	
tyż	też	
na ustronku	na uboczu, z dala od ludzi	
gadzina	węże	
chałupna górka	strych	
tylo ino	tylko tyle	
plote	powtarzam za innymi	
ni ma	nie ma	
doskładnie	do rytmu	
posiedzielnia	plebania	
podobnieś	podobno	
konecznie	koniecznie	
niebojący	odważny	
Todorówka	Teodorówka (nazwa sąsiedniej wsi)	Komodzianka
tyj	tej	
gada	mówi	Czarnystok

żonata	mężatka	
tera	teraz	
kaliczny/kaliczna	kaleki/ kaleka	
dzie tam	gdzieś tam	
dzieś	gdzieś	
ni któryń	żaden	
ryniecza	rondelek	Czarnystok
siad	usiadł	
paliczka	laska	
dali	dalej	
lihwidować	likwidować	
a dziesz	a gdzież	
szmaciaki	buty płócienne	Czarnystok
ino	tylko	
rypiało	skrzypiało	
każden	każdy	
więcy	więcej	
kiloro	kilka	
bachor	chłopiec	Czarnystok
pozbyć się rozumu	postradać zmysły	
się	się	
liczoł się troche	trochę się leczył	
potem śmy	później (zrobiliśmy to, czy to...)	
trza	trzeba	
zanikłam się w pamięci	zapomniałam	
spomnę sobie	przypomnę sobie	
ucik	uciekł	
był postawiony	tutaj były jego zabudowania	
czepyk	czepek	
na prość	na przeciwko	
pójść w komorne	zamieszkać u kogoś na stacji	
się ino szczyńio	tylko się rozmnażają	
w głowe mi nie lezo	nie mogę zapamiętać	
kiepścieńka	chuda, mizerna	
je	jest	
potem śmy uciekli	potem uciekliśmy	

Spis treści

Bukowina (gm. Biszczka, pow. Biłgoraj).....	
Czarnystok (gm. Radecznica, pow. zamojski).....	
Gaj Gruszczański (gm. Radecznica, pow. zamojski).....	
Goraj (pow. biłgorajski).....	
Gorajec (gm. Radecznica, pow. zamojski).....	
Komodzianka (gm. Frampol, pow. biłgorajski).....	
Latyczyn (gmina Radecznica).....	
Trzęsiny (gm. Radecznica, pow. zamojski).....	